

לך לך

פרק יד

פרשיה 19 (פרק יד) - אברם, לוט ומלחמת המלכים

(א) ויהי בימי אמרפל מלך שנער אריוף מלך אלסר כדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים. (ב) עשו מלחמה את ברע מלך סדם ואת ברשע מלך עמרה שנאב מלך אדמה ושמאבר מלך צבויים ומלך *בלע היא צער*. (ג) כל אלה חברו אל עמק השדים הוא ים המלח. (ד) שתים עשרה שנה עבדו את כדרלעמר ושלוש *עשרה שנה מרדו. (ה) ובארבע עשרה שנה בא כדרלעמר והמלכים אשר אתו ויכו את רפאים בעשתרת קרנים ואת הזוזים בהם ואת האימים בשנה קריתים. (ו) ואת החרי בהרם שעיר עד איל פארן אשר על המדבר. (ז) וישבו ויבאו אל עין משפט הוא קרש ויכו את כל שדה העמלקי וגם את האמרי הישב בחצצן תמר. (ח) ויצא מלך סדם ומלך עמרה ומלך אדמה ומלך צבויים ומלך בלע הוא צער ויערכו אתם מלחמה בעמק השדים. (ט) את כדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים ואמרפל מלך שנער ואריוף מלך אלסר ארבעה מלכים את החמשה. (י) ועמק השדים בארת בארת חמר וינסו מלך סדם ועמרה *ויפלו שמה והנשאים הרה נסו. (יא) ויקחו את כל רכש סדם ועמרה ואת כל אכלם וילכו. (יב) ויקחו את לוט ואת רכשו בן אחי אברם וילכו והוא יושב בסדם. (יג) ויבא הפליט ויגד לאברם העברי והוא שכן באלני ממרא האמרי אחי אשפל ואחי עגר והם בעלי ברית אברם. (יד) וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק *את חניכיו ילידי ביתו שמנה עשר ושלוש מאות וירדף עד דן. (טו) ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וירדפם עד חוכה אשר משמאל לדמשק. (טז) וישב את כל הרכש וגם את לוט אחיו ורכשו השיב וגם את הנשים ואת העם. (יז) ויצא מלך סדם לקראתו אחרי שובו מהכות את כדר לעמר ואת המלכים אשר אתו אל עמק שנה הוא עמק המלך.

(יח) ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון. (יט) ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קנה שמים וארץ. (כ) וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך ויתן לו מעשר מכל.

(כא) ויאמר מלך סדם אל אברם תן לי הנפש והרכש קח לך. (כב) ויאמר אברם אל מלך סדם הרימתי ידי אל יהוה *אל עליון קנה שמים וארץ. (כג) אם מחוט ועד שרוף נעל ואם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשרתי את אברם. (כד) בלעדי רק אשר אכלו הנערים וחלק האנשים אשר הלכו אתי עגר אשפל וממרא הם יקחו חלקם.

צער הוא בלע (?)
ובשלוש (כמה)

ומלך עמרה (כמה)

וידק (שו', שב')

יהוה (כמה)

ביאור פרשיה 19 (פרק יד) - אברם, לוט ומלחמת המלכים

פרק יד הוא חידתי באופיו, בעיקר בשל סיפור המסגרת אודות מסע המלחמה של ארבעת המלכים המסתוריים. ההקשר המיידני של הפרק הוא איזכורם של לוט וסדום בפרק הקודם, כך ששבייתו של לוט כאן מצטיירת כעונש, אך המשך הסיפור על לוט וסדום (פרקים יח-יט להלן) המתאר את לוט בסכנת חיים מצד אנשי סדום נראה כמתעלם מכל המתואר כאן. הקשר רחב יותר ניתן למצוא בדברים ב, שם מתוארת השמדת חלק מהעמים המוזכרים כאן כהכנה לירושתם על ידי בני לוט ועשו, אם כי ההתאמה אינה מלאה ואף סותרת לעיתים, וסתירות דומות נמצאות גם בגרסת ס"כ לתולדות עשו בפרק לו להלן.

רמזים שונים בסיפור, ובראשם הדמיון הרב לסיפור דוד וצקלג (שמ"א ל), מצביעים על כך שמקורו של הסיפור בימי דוד, אז התבקש לתאר את אברהם כלוחם עז (בניגוד לדימויו הרווח בבראשית), ש'כובש' ברגליו את כל עבר הירדן ומגיע עד איזור דמשק = ארם. לא זו בלבד, אלא שהוא מקבל ברכה אלוהית מפי מלך שלם = ירושלם, בדומה למפגש בין ארונה לדוד (שמ"ב כד). אם כך, הסיפור נערך על בסיס מסורות עתיקות אודות השמדת ענקי עבר הירדן בידי קואליציה של מלכי קדם אגדתיים - כל זאת כדי להעניק לגיטימציה בדיעבד לכיבושי דוד בעבר הירדן ובארם ולהציג אותו כממשיך דרכו של אברם העברי. ההנחה המקובלת שהעריכה היא משל ס"י (למרות מספר ביטויים שאינם אופייניים לו), אך אין לכך משמעות רבה מבחינת פרשנות הפרק.

(א) אִמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר... אין תיעוד היסטורי ידוע לדמויות האלו או לשליטה כלשהי שהיתה להם על ערי כנען. נראה כי סיפור המלחמה נועד במקורו להסביר לקורא הישראלי כיצד הושמדו הענקים בעבר הירדן, ולשם כך הוכנסו לסיפור דמויות בדויות של מלכי קדם מאיזורי האימפריות הגדולות המוכרות לקורא. (ב) וּמֶלֶךְ בָּלַע הַיָּא צַעַר לְפִי נַחֲמָה זֹהִי הָעֵרַת הַסֶּבֶר לשינויו העתידי של שם העיר בסיפור לוט (יט, כ-כב). לפי הצעת התיקון הכוונה ששמו של מלך צוער היה בלע (כשמו של מלך אדום, בָּלַע בֶּן בָּעוֹר - לו, לב). (ג) הוּא יָם הַמֶּלַח הָעֵרַת הַסֶּבֶר נוספת שנועדה להעניק לסיפור רושם עתיק, כביכול ים המלח עוד לא היה קיים אז. (ה) רְפָאִים... הַזּוֹזִים... הָאִימִים עמי ענקים בעבר הירדן, שלפי ס"ד אכן הושמדו בימי קדם (דברים ב, י-יא; כ-כא). (ו) וְאֵת הַחַרִי בְּהַרְרָם שְׁעִיר לְפִי ס"ד בני עשו הם אלו שהשמידו אותם (דברים ב, יב; כב), ואילו לפי ס"כ נראה כי הם התערבו בבני עשו (פרק לו). (ז) שְׂדֵה הָעֵמֶלְקִי לְפִי ס"כ (לו, יב) עמלק היה מבני עשו וטרם נולד אז. (ט) אֵת פְּדֻרְלֵעָמֶר... אַרְבְּעָה מְלָכִים אֵת הַחֲמִשָּׁה הַחֹזְרִיתִים וְהַדְּגִשָׁה נועדו לשוות רושם ניסי של נצחון המעטים את הרבים - אך ייתכן שהקורא הקדום היה מודע לכך ש'מלך' כנעני אינו אלא ראש כפר, והכתוב מבקש לשים ללעג את מלכי ערי הכיכר על יומרתם. (יב) וַיִּקְחוּ אֶת לוֹט וְאֵת רְכֻשׁוֹ בֶּן אַחִי אַבְרָם... הפסוק הוא מעין העתק של קודמו שנוסף לסיפור המלחמה כדי לקשור אותו לסיפורם של אברם ולוט, ומכאן גם המבנה

התחבירי ה'שגוי' שלו. (יג) **לְאַבְרָם הָעֶבְרִי** מבני עבר, אבי העברים (ראו י, כא). כינוי ייחודי זה נועד גם הוא להעניק לסיפור רושם עתיק, כאילו מקורו בתיעוד חיצוני (ראו מ, טו). **בְּעֵלֵי בְרִית** מונח משפטי המציין התחייבות הדדית (ראו נחמיה ו, יח). (יד) **וַיִּרַק אֶת חֲנִיכָיו** לפי הגרסה "וַיִּדַק" הכוונה שספר אותם (וכך תרגמו השבעים), ומספרם היה **שְׁמֹנֶה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת** הדיוק במספר מעיד כי היתה לו משמעות מיוחדת לקורא הקדום, ואכן מספר זה מופיע בעקיפין בכתובת מצרית קדומה ואף באיליאדה היוונית. מבחינה מתמטית, 318 הוא סכום המספרים הראשוניים שבין 7 ל-49 (וראו כג, א). **יְלִידֵי בֵיתוֹ** ביטוי אופייני לס"כ, כנראה הסבר למילה היחידאית "חֲנִיכָיו". (יז) **עֵמֶק הַמֶּלֶךְ** מקום המוזכר ביחס לאבשלום בן דוד (שמ"ב יח, יח). (יח) **וּמִלְפֵי צַדִּיק מֶלֶךְ שָׁלֵם... פְּסוּקִים יח-כ** קוטעים את הרצף הסיפורי, והכללתם כאן מהווה תוספת 'רְוִדִית' לסיפור בעלת משמעות כפולה: א) מלכיצדק מוזכר במזמור קי בתהלים בהקשר של מלחמות דוד באויביו, והשם 'צדק' הפך לכינוי של ירושלים (ישעיה א, כו ועוד). ב) שלם מוזכרת כמקבילה לציון, היא ירושלים, במזמור עו (אך ראו להלן לג, יח), וגם שם ההקשר הוא מלחמתי. **לְאֵל עֲלִיּוֹן** אֵל היה ראש האלים הכנעניים, ו'עליון' הוא אחד מכינוייו. **קָנָה יוֹצֵר** (ראו ד, א). (כ) **מִגֵּן נֹתֵן (הוֹשֵׁעַ יֵא, ח; מִשְׁלֵי ד, ט). וַיִּתֵּן לוֹ אֲבֵרָם לְמַלְכִּיצַדֶּק. מִעֲשָׂר מִפָּל וְכַךְ נִקְבַּע תְּקִידִים לְקִדּוּשָׁתָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם כַּמְקוֹם אֲלֵיוֹ מֵבִיאִים מֵעֲשָׂרוֹת לְכַהֲנִים. (כב) אֵל יְהוָה אֵל עֲלִיּוֹן שֵׁם ה' נִרְאָה כְּתוּסַפַּת מֵאוּחֶרֶת. לְפִי נוֹסַח הַמְּסוּרָה, ס"י הוֹסִיף בְּמִכּוּוֹן אֵת שֵׁם ה' בְּדַבְרֵי אֲבֵרָם (שֶׁלֹא כִּמוּ בְּדַבְרֵי מַלְכִּיצַדֶּק) כַּחֲלֶק מִמִּגְמַתּוֹ לְרֵאוֹת אֲבֵרָם כִּמִּי שֶׁקְרָא בְּשֵׁם ה' בְּאַרְץ. (כג) מִחוּט וְעַד שְׂרוֹף נֶעַל חוּט הוּא ה'עֶקָא' הַקּוֹשֵׁר אֵת הַכַּאפִּיָּה, וּמִשְׁמַעוֹת הַבֵּיטוּי הֵיא כִּמוּ 'מִכֶּף רֶגֶל וְעַד רֵאשׁ'. ס"י מְבִיעַ בְּמִרּוּמֹז אֵת שִׁפּוּטוֹ הַשְּׁלִילִי אוֹדוֹת סְדוּם עַל יְדֵי הַסְּתִיגוּתוֹ שֶׁל אֲבֵרָם מִלְּקִיחַת הַרְכוּשׁ, בְּנִיגוּד לְהַסְכַּמְתּוֹ בְּסִיפּוֹר פְּרַעָה (יב, טז). (כד) בְּלִעְדֵי בָּל עֲדֵי = חוץ מִמֶּנִּי, כְּלוּמֵר אֵינִי צָד בְּעֵנִי זֶה (מא, טז). וְחֶלֶק הָאֲנָשִׁים... וְכַךְ פִּסַּק גַּם דוֹד לְלוּחֲמָיו (שִׁמ"א ל, כה).**

הערות נוסח לפרשת לך לך

קיצורים לשמות עדי הנוסח (לפי א"ב)

- אר' - תרגומים ארמיים שונים (אונקלוס, יונתן/ירושלמי).
- היר' - הירונימוס
- וו' - וולגטה (התרגום הלטיני לתורה)
- וט"ל - וְטוֹס לְטִינָה ("הלטיני הישן" - תרגום לטיני של תרגום השבעים)
- כ"י - כתבי יד של המקרא מימי הביניים. יודגש כי מדובר בכתבי יד יהודיים לכל דבר, לעיתים עם ולעיתים בלי ניקוד
- ל"ב מידות - **ברייטא דל"ב מידות** (מידות ט, יא, כ - וראו מאמרו של **מנחם מבש"ן**)
- סב' - סבירין. עדות המסורה על גרסה אחרת (מוטעית לדעת חכמי המסורה)
- סיר' - סירו-הקספלה (**Syro-Hexapla**, התרגום הארמי-סורי לשב' בהקספלה)
- פש' - פשיטתא (התרגום הארמי-סורי לתורה)
- קו' - מגילות קומראן ומדבר יהודה, ללא ניקוד
- שב' (שב' כ"י) - תרגום השבעים היווני (או חלק מכתבי היד שלו)
- שב' או' + [BHS] = כך מופיע ב-BHS, אבל לא במהדורות האינטרנט של שב' או' שו' (שו' כ"י) - הנוסח השומרוני של התורה (או חלק מכתבי היד שלו), ללא ניקוד
- תורתו של ר"מ - לפי מאמרו של ד"ש לוינגר "**ספר תורה שהיה גנוז...**", המציג שני נוסחים, ללא ניקוד
- תיקו"ס - תיקון סופרים. עדות חז"ל על נוסח חלופי ('אמיתי' או אפשרי) ששונה מסיבה תיאולוגית ("מפני הכבוד")
- תר' - כמה תרגומים

— עדי נוסח נדירים: אתיו' - תרגום אתיופי, סומ' - סומכוס, עב' - "העברי" ($\epsilon\beta\rho = 0$ התעתיק העברי באותיות יווניות של אבות הכנסיה), עקי' - עקילס, תאו' - תאודוטיון

— [שם תרגום] + ? = ספק האם זה אכן הטקסט שעמד לפני התרגום

קיצורים להערות פרשניות (לפי א"ב)

- אי"נ = 'איש נעמי' (הגו סיגים)
- ארליך = א"ב אהרליך (מקרא כפשוטו)
- גלו' = גלוסה (הערת הסבר שנוספה לפסוק)
- דיטו' = דיטוגרפיה (הכפלה של אות מפני הדומות)
- הומ' = Homoioarchton = (השמטה מחמת התחילות) או Homeoteleuton (השמטה מחמת הסופות)
- הפלו' = הפלוגרפיה (השמטה של אות מפני הדומות)
- הרמו' = הרמוניזציה, נטיית עדי נוסח להתאים ניסוחים בין פסוקים מקבילים
- טו"ס = נ"ה טור-סיני (ספרים שונים)
- כפ"ג - כפל גרסה (נוסחים חלופיים שהוכנסו כאחד לגוף הפסוק)
- רמ"ז = ר' משה זיידל (חקרי לשון)
- תיאו' - תיקון תיאולוגי ("מפני הכבוד")

בראשית יב ב	וְאֶגְדֶּלְהָ שְׁמֶךָ וְהָיָה וְהָיָה בְרָכָה (?)
בראשית יב ג	...מְבַרְכֶיךָ וּמְקַלְלֶיךָ אָאָר (כולם)
בראשית יב ו	וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בְּאֶרֶץ לְאָרְכָה עַד מְקוֹם שְׁכָם (שב')
בראשית יב יא	כִּי אִשָּׁה יִפֹּת מִרְאָה אֶת אֶתִי (שו')
בראשית יב טז	וַיְהִי לוֹ צֶאֱן וּבָקָר וּמִקְנֵה כֶּבֶד מְאֹד וַחֲמֹרִים וְעַבְדִּים וּשְׁפָחוֹת וַחֲמֹרִים וְאֶתְנַת וּגְמָלִים (שו')
בראשית יב יז	וַיִּנְגַע ה' אֶת פְּרֵעָה נְגָעִים גְּדֹלִים וְרַעִים (שב')
בראשית יב יט	וַעֲתָה הִנֵּה אֲשַׁתְּךָ לְפָנַי קַח וְלֶךָ (שב')
בראשית יב כ	וְאֵת כָּל אֲשֶׁר לוֹ וְלוֹט עִמּוֹ (שו', שב' - הרמו' מהפס' הבא?)
בראשית יג ו	וְלֹא נָשָׂא נְשָׂאָה אֶתֶם הָאָרֶץ (שו')
בראשית יג ז	וְהִכְנַעְנִי וְהִפְרִזִי אֶזְרָא יִשְׁבִּים בְּאֶרֶץ (שו')
בראשית יג י	כִּי בָלָה כָּל מִשְׁקָה (שו')

בראשית יג יח	בְּאַלְנֵי בְּאֵלוֹן מִמְרָא (שב', פש', וו' – וכן בכל מקום)
בראשית יד	<ul style="list-style-type: none"> השב' מתרגמים רְכַשׁ = סוט (πιο) בכל הפרק, למעט בפס' יב – אולי בגלל הכתיב החסר שיכול להיקרא רְכַשׁ (ראו מל"א ה, ח: "לסוסיים ולְרְכַשׁ"). הפש' גורסת "עֵמֶק הַשְּׂדֵיִם הַסְּדָמִים" בכל הפרק – כנראה פרשנות.
בראשית יד א	וַיְהִי בַיּוֹם לִפְנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה בָּא אֲמֶרְפֶּל מֶלֶךְ שְׁנַעַר כְּדָרְלַעְמֶר מֶלֶךְ עֵילָם אֲרִיֹן מֶלֶךְ אֶלְסָר כְּדָרְלַעְמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וַתְּדַעַל מֶלֶךְ גּוֹיִם (קו' [ארמית])
בראשית יד ב	וְשִׁמְאֵד מֶלֶךְ צְבוּיִים (שו')
בראשית יד ד	וּבְשָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָרְדּוּ (קו', שו', פש', אר')
בראשית יד ה	וַיָּכּוּ אֶת הַרְפָּאִים (שו') וְאֶת הַחַזִּיִּים הַזְּמֻזְמִים (סומ' – כדב' ב, כ) עֲזוּזִים (שב' = חזקים) בָּהֶם בָּהֶם (שו' כ"י, היר') בָּהֶם (שב', פש', וו') בְּהֶמָן (קו')
בראשית יד ו	וְאֶת הַחֲרִי בְּהֶרְרָם בְּהֶרְרִי שְׁעִיר (שו', שב', פש', וו')
בראשית יד ז	וַיָּכּוּ אֶת כָּל שְׂדֵה שָׂרִי הָעַמְלָקִי (שב', פש', וו')
בראשית יד י	וַיִּנְסּוּ מֶלֶךְ סָדָם וּמֶלֶךְ וַעֲמֶרָה (כ"י, שו', שב', פש')
בראשית יד יב	וַיִּקְחוּ אֶת לוֹט בֶּן אַחִי אַבְרָם וְאֶת רְכָשׁוֹ בֶּן אַחִי אַבְרָם וַיִּלְכּוּ (שב')
בראשית יד יג	אַחִי אֲשַׁכַּל וְאֶחָי עֲנָד רַנַּם (קו') עֲנַרַם (שו') אֲוֹנָן (שב')
בראשית יד יד	וַיִּרְדֹּק אֶת חֲנִיכָיו (שו' – לשון ספירה, וכן בשב': ἠρίθμησεν = ויפקוד)
בראשית יד יז	אֶל עֵמֶק הַשְּׁוּהָה (שו')
בראשית יד כ	וּבְרוּךְ ה' אֵל עֵלְיוֹן (שב' כ"י – כלהלן כב)
בראשית יד כב	הַרִימְתִּי יָדַי אֶל ה' (קו', שב', פש' – כלעיל יט-כ) אֱלֹהִים אֵל עֵלְיוֹן (שו')
בראשית יד כג	אִם... וְאִם אֶקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לָךְ (שב', וו')
בראשית טו א	שְׂכָרְךָ הָאֲרָבָה מֵאֵד (שו')
בראשית טו ב	וּבֶן-מִשְׁקָ בֶן בִּיתִי, הוּא דְמִשְׁקָ אֲלִיעֶזֶר (שב' – הביטוי 'בן משק' מתורגם = υἱὸς Μασέκ = son of Masek, וייתכן שהכוונה בֶּן מִשְׁקָ = שם אומה (י, ב ועוד)
בראשית טו יא	וַיִּרְדֵּ הָעֵיט עַל הַפְּגָרִים וַיִּשָּׁב אֲתָם וַיִּשָּׁב אֲתָם וַיִּשָּׁב אֲתָם אַבְרָם (שב')
בראשית טו יז	וַהֲנִה תִּנְוֹר תַּמּוֹר עֶשֶׂן (?) – כיואל ג, ג; שה"ש ג, ו: תִּימְרוֹת עֶשֶׂן
בראשית טו כא	וְאֶת הַגְּרִגְשִׁי וְאֶת הַחֲוִי וְאֶת הַיְבוּסִי (שו', שב')
בראשית טז ה	חֲמִשְׁתֵּי עֲלִיף (?)... יִשְׁפֹּט ה' בֵּינִי וּבֵינֶיךָ (שו' – בנה"מ נקוד על האות)

בראשית טז יג	אָתָּה אֵל כָּרְאִי (שב', וו' = הרואה אותי) הֲגַם הַלֵּם אֱלֹהִים רְאִיתִי וְאַחֲרַי רְאִי (?) - ראו בהמשך: בָּאֵר לַחֲי רְאִי)
בראשית טז יד	בָּאֵר לַחֲי רְאִי הַלֵּם רְאִיתִי (שב' - הרמו') הִנֵּה הִיא בֵּין קָדָשׁ (תר')
בראשית יז ה	וְלֹא יִקְרָא עוֹד אֶת שְׁמֶךָ אַבְרָם (כ"י, שו')
בראשית יז יא	וְהָיָה וְהִיטָה לְאוֹת בְּרִית (כ"י, שו')
בראשית יז יד	אֲשֶׁר לֹא יִמּוֹל אֶת בְּשָׂר עַרְלָתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא (שו', שב' - הרמו')?
בראשית יז טז	וּבְרַכְתִּי אֹתָהּ... וּבְרַכְתִּיהָ וְהִיטָה וּבְרַכְתִּיו וְהִיָּה לְגוֹיִם וּמְלָכֵי עַמִּים מִמֶּנּוּ נָה יִהְיוּ (שב', פש', וו')
בראשית יז יז	הַלְבֵן מֵאָה שָׁנָה יוֹלֵד אוֹלִיד (שו') וְאִם שָׂרָה הִבִּת תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד (?) - גלו'?
בראשית יז יח	לֹו זֶה יִשְׁמַעְאֵל יִחְיֶה לְפָנַי (שב')
בראשית יז יט	וְהִקְמַתִי אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם לְהִיּוֹת לוֹ לְאֱלֹהִים (שב' - כלעיל ז) וּלְזָרְעוֹ אַחֲרָיו (כ"י, שו', שב', פש')
בראשית יז כד	בֶּן תִּשְׁעִים וְתִשְׁעַ שָׁנָה שְׁנַיִם (כ"י, שו') בְּהַמְלוֹ אֶת בְּשָׂר עַרְלָתוֹ (שו')